

Biologiki uruşlaryň gysgaça taryhy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Biologiki uruşlaryň gysgaça taryhy BIOLOGIKI URUŞLARYŇ GYSGAÇA TARYHY

Biologiki uruşuň bize mälim bolan iň ýönekeý mysaly, agyz suwy üçin ulanylýan guýularyň we rezerwuarlaryň içine adamdyr haýwan meýitlerini oklap, içmäge ýaramsyz hala getirilmegidir. Geçmişde agyz suwunyň arassa saklanmagy üçin şu günki-günüň gözi bilen seredenimizde juda ýowuz hasaplanjak berk jeza çäreleri amala aşyrylypdyr. Mysal üçin, Çingiz hanyň çykaran ýasalarynda (kanunlarynda) akar suwa aýagyny sokan kişä ölüm jezasy berlipdir. Muňa dogry düşünmek gerek. Sebäp diýseň, şol döwürleriň adamlary biziň günlerimizdäki ýaly ýörite gaplara gaplanan arassa agyz suwuny içmändirler. Olaryň agyz suwy-da, beýleki hajatlar üçin ulanylýan suwlary-da, maldarçylyk we ekerançylyk üçin ulanylýan suwlary-da akyp barýan suwuň hasabyna üpjün edilipdir. Şonuň üçin suwuň arassalygyny saklamak üçin şunuň ýaly berk çäreler gerek bolupdyr. Munuň tersine, agyz suwuny hapalamak arkaly garşydaşyň ýok edilen wagtlaram bolupdyr.

XIV asyrda häzirki Ukrainanyň çäginde galan Kaffa şäherini gaban tatarlar tagun (çuma) keseli bilen keselläp ölenleri manjynyk bilen şäher galalarynyň içine atyp ýa-da suw geçirijilere oklap, köpçülikleýin gyrgynçylyk döretmäge çalşypdyrlar.[1]

XVIII asyrda Demirgazyk Amerikadaky iňlis güýçleriniň serkerdesi Jeffri Amherst indeýlere ospa keseliniň bakteriýasy siňdirilen odeýallary berip, ospa epidemiýasyna sebäp bolupdy.[2]

Ikinji jahan urşunyň 1939-1942-nji ýyllarynda ýapon goşunlary Manjuriýada şarbon, tagun, ospa, tulýaremiýa, ruam, holera, gyzamyk (skarlatina), menengit, inçekesel (tuborklýoz),

salmonellýoz, stolbnýak, gemarragiýa gyzzymasy (геморрагическая лихорадка), guşgözi (difteriýa) ýaly dürli ýokanç keselleri ele düşen ýesirlerde synap görüp, köp sanly ölüme sebäp bolupdyrlar.

Şol ýyllarda iňlislerem Gruinard adasynda şarbon wirusy boýunça köp sanly synag geçirip gördüler we adanyň otuz alty ýyllap «keselbent» galmagyna sebäp boldular.[3] Adanyň şarbon keseliniň wiruslaryndan arassalaýyş işi 1979-njy ýylda başlandy. Diňe 280 tonna formaldegid gazyny ulanandan soň, diňe 1986-njy ýylda ada doly arassalandy.

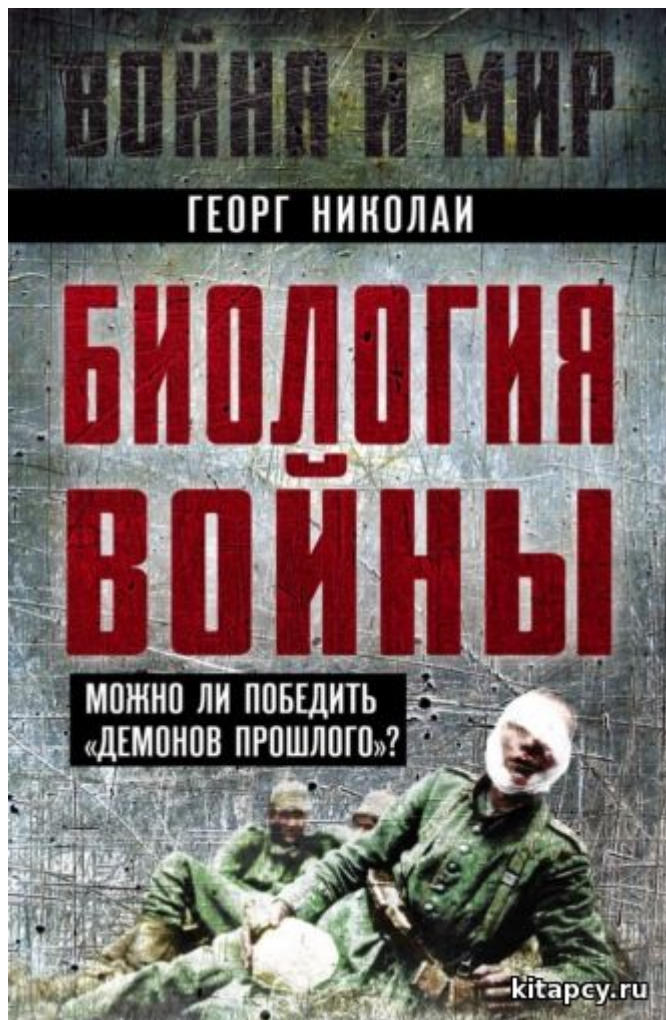
Geçen asyryň 50-nji ýyllarynyň başlarynda amerikan goşunlary biologiki ýaraglary synap görmek maksady bilen San-Fransisko şäherine **serrasiýa marsessens** atly bakteriýany ýaýratdy. Aslynda dem alyş ýollary arkaly ýokuşýan bu keseli ýaýratmak maksat edinilmändir. Bu synagyň maksady hakyky biologiki ýaraglar ulanylaýan halatynda meteorologik şertleriň täsirini barlap görmek bolupdyr. Bu synag 1970-nji ýylda «The Washington Post» gazetinde çap edilýänça halk köpçüliginden gizlenipdir. Synaglar geçen badyna şäheriň Stanford uniwersitetiniň hassahanasynda serrasiýa marsessens boýunça nozokomial peşew ýollarynyň infeksiýasy ýaýrady. Birnäçe hassa endokardit sebäpli aradan çykdy. Epidemiýanyň goşunyň geçiren synaglary bilen ilteşigi häzire çenli derňelmän galdy.

1972-nji ýylda ýüzden gowrak döwletiň gatnaşmagynda gol çekilen «Bakteriologiki we toksin ýaraglarynyň kämilleşdirilmegi, önümçiligi, daşalmagy we ýok edilmegi» hakyndaky kanun güýje girdi.

Muňa garamazdan öňki SSSR başlyklaýyn, şular ýaly howply ýaraglaryň önümçiligi biziň günlerimize çenli dowam edip geldi. SSSR-iň goranmak ministrliginiň garamagyndaky «Biopreparatyň» biologiki ýaraglary öndürmek maksady bilen 1980-1990-njy ýyllarda 55 müň adamdan ybarat alymlar we tehnikler toparyny işledendigini bu gün bilmeýän ýok. Şol toparda işlänlerden bu günki-gün Russiýada ýaşap ýörenleri az däl.

1979-njy ýylda ilkinji gezek häzire çenli bize mälim bolan iň uly ingalýasiýa[4] keseline häzirki Swerdlowsk şäherinde gabat gelindi.

Döwletiň garamagyndaky biologiki ýarag öndüryän zawodyň süzgüjinde ýüze çykan näsazlyk sebäpli ýaýran bakteriýalar ýetmiş dokuz adamyň kesellemegine we şolaryň altnyş dokuzynyň aradan çykmagyna sebäp boldy. Aslyýetinde bolsa kesellänleriň we ölenleriň mälim edilenden has köpdügi barada gürrüň ýaýrady.

1995-nji ýylda Ýaponiýanyň Tokio şäherinde metro duralgalarynyň birinde zarin gazy bilen köpçülige hüjüm edip, köp sanly adamyň ölümüne sebäp bolan «Aum Sinrikýo» terrorçylykly guramasynyň hut Tokionyň özünde azyndan sekiz gezek şarbon we botulizm bakteriýalaryny ulanandygy, ýöne olaryň hernäme-de bolsa, haýsydyr bir näbelli sebäplere görä şowsuzlyga uçrandygy belli boldy.

1970-nji ýylda Bütindünýä Saglyk guramasynyň hünärmenler toparynyň geçiren hasaplamalarynda, eger-de, baş million ilatly şäheriň üstünden 50 kg-lyk şarbonly aerosol sepelenen ýagdaýynda 250 müň adamda şarbon alamatlarynyň peýda boljakdygy we bejergisiz galdyrylan halatynda şolaryň 100 müňüsiniň öljekdigi orta atyldy. ABŞ-nyň Keselleri gözegçilik etmek we önüni alyş merkezleriniň çaklamasyna görä, eger bu kesel bilen kesellän 100 müň adamy bejerjek bolsaň, 26.2 milliard amerikan dollaryny harçlamaly bolýar.

2001-nji ýylyň 11-nji sentýabrynda ABŞ-nyň şäherlerinde terrorçylykly hadysalar bolup geçenden soň dürli guramalara ugradylan hatlaryň içinde tozga görnüşinde şarbon wirusyna

gabət gəlirəndir və şol ýylyň 24-nji oktyabryndan başlap ingalyasyýa bilen ýedi, deri şarbony bilen sekiz, jemi on baş adamda kesel alamatlary peýda bolupdyr. Şol günden bəri ABŞ-dan başga ýerde şarbon ýokuşan ýeke adamam gabat gelmändir.
Internet maglumatlary boýunça taýýarlandy.

@ Kitapçylar.

[1] Maglumat üçin seret:

http://www.kitapcy.ga/news/abs_nyn_biologiki_urus_maksatly_ulan_olum_howply_yaraglary/2020-03-02-10663

[2] Görkezilen birinji linke seret;

[3] Maglumat üçin seret:

http://www.kitapcy.ga/news/biologiki_uruslar_we_bioyaraglar/2020-03-01-10661

[4] Ingalyasyýa boýunça seret:

<https://tk.m.wikipedia.org/wiki/Ingalyasyýa> Taryhy makalalar